

SÜLEYMÂN HAKİM ATA BAĞIRGANI VE ŞİİRLERİ-II

Önal KAYA

Özet

Bu çalışma, Süleyman Hakim Ata'nın hayatı hakkındaki bazı bilgilerle, hikmet mecmualarında yer alan sekiz hikmeti ve dizinini içermektedir.

Anahtar kelimeler: Ahmed-i Yesevi, Süleyman Hakim Ata Bakırgani, Divan-ı Hikmet, hikmet, Çağatay Türkçesi.

Süleyman Hakim Ata Bakırgani and his Poems-II

Abstract

This study involves some facts about the life of Süleyman Hakim Ata and eight Hikmet and their indexes in the periodicals of Hikmet.

Key words: Ahmed-i Yesevi, Süleyman Hakim Ata Bakırgani, Divan-ı Hikmet, Hikmet, Chagatay Turkish.

Türk dünyasının manevi önderlerinden, gerek düşüncesi ve gerekse şiirleriyle XIX. yüzyıla kadar Orta Asya'da ve Anadolu'da birçok şairi ve hükümdarı etkilemiş olan Ahmed-i Yesevi'nin halifelerinden Türkler arasında en meşhuru Süleyman Hakim Ata Bakırgani'dir. Orta Asya'da ortaya çıkmış, geniş bir alana yayılarak bütün Türk boyları tarafından kabul görmüş olan Yesevilik düşüncesinin en önemli şahsiyetidir. Bu düşüncenin yayılmasında hem hikmetlerinin hem de şiir dilinin sadeliğinin önemli yeri vardır. Hikmetlerinde, Kur'an ve sünnete aykırı fikirlere rastlamak mümkün değildir.

Hayatı hakkındaki bilgiler, menkabelerde verilen bilgilere dayanmaktadır. Hakim Ata'nın asıl adı Süleyman'dır. *Gözli Ata* adlı eserde Hakim Ata hakkında şu bilgiler verilir: " ... Mirat Ata, onun oğlu Süleyman Ata, onun oğlu Mühüp Ata ve Süçüklük Ata, Mühüp Atanın oğlu Hasan Ata / bu kişi tarikat başında müşgül işleri çözerdi, bu sebepli muna Gözli Ata at goydılar / , buyan Süçüklük Ata, onun oğlu Hekim Ata / Gul Süleyman Bakırgani / ve Goçgar Ata ... " (Orazgulyev-Amangulyeva 1995: 17). Aynı eserin 27. sayfasında ise " ... Gul Süleyman Bakırgani / Hekim Ata / , Ata Türkmenlerinden, üçüncü halif Osman ibn Affanın neslinden, onun 25. arkası Süleyman Atanın oğlu Süçüklük Atanın perzendidir. Gul Gedayinin / Gözli Atanın / doganoğlanıdır ... ". (Orazgulyev-Amangulyeva 1995: 27).

Küçük yaşta Yesevi'nin yanında Kur'an'ı öğrenmeye başlar ve on beş yaşında da onun müridi olur. *Nesāyimü'l-Maḥabbē*'de bu bilgiler şöyle ifade edilir: " ... Atı Süleymāndur. Ve H̄vāce Aḥmed-i Yesevī ḳuddise sırruhunıḡ mürididür ... " (Eraslan 1996a: 384). *Neseb-nāme Tercümes*'nde Yesevi'nin icazetiyle Ürgenç vilayetinde irşada başladığı, doksan beş yıl ömrü olduğu, yetmiş yıl Hızır'la sohbet ettiği ve beş bin müridi olduğu şu şekilde belirtilir: " ... Ve taḳı Süleymān H̄vāce Ḥakimge Ürgenç vilāyetini berdi. Toḳsan biş yıl 'ömri boldı, yetmiş yıl H̄ızır 'aleyhi's-selām birle şöḫbeti boldı. Biş biḡ müridi boldı ... " (Eraslan 1996b: 51).

Süleyman Hakim Ata, "Ḥakim", "Ata", "H̄vāce" ve "Baḳırgani" adlarıyla anılır. "Ḥakim" adıyla anılması ile ilgili olarak Köprülü'de nakledilen rivayet (Köprülü 1976: 89), Ali Şir Nevayi tarafından şöyle ifade edilir: " ... Hemānā H̄vāce bir kün ṭabḫī buyurgandurlar maṭbaḫī otun yitmeydür dip kilgendür. Alar aṣḫābḳa digendürler ki yazıdın otun tirip kiltürünḡ ! Ve ol zamān yaḡın yaḡadur irkendür. Aṣḫāb kim otun tiripdürler, alar ḫıdmetiḡa kilgünçe yaḡın cihetidin otunlar öl bolḡandur. Ve Ḥakim Ata tirgen otunlarını toniḡa çıрмаḡ ḳuruḳ kiltürgendür. H̄vāce ḫazretleri digendürler ki ay ferzend, ḫakimāne iş ḳıldınḡ. Ve alarḡa bu laḳab andın ḳalḡandur ... " (Eraslan 1996a: 384)

Süleyman Hakim Ata Buğra Han'ın kızı ile evlenmiş, Mahmud, Asgar ve Hubbi adlarında üç çocuğu olmuştur. Hakim Ata ve ailesiyle ilgili olarak Kul Şerif'in *İr Ḥubbī Dāstān*'nda şu bilgiler verilir:

< 18 H̄vāce Aḥmed'niḡ nāyibi Ḥakim Ata Süleymān
ervāḫıdın alarnı meded bolur her zamān

...

‘ Anber Ana bilsenġiz Buġra Ħan ’nı kızıdır
 āyet ħadīş alarnı aġzıdaġı sözidür

...

- 24 mihrbānlıġ vaġtıda cānġa cān<nı> koştılar
 ‘ Anber Ana andın sonġ üç ir oġul taptılar

Ħvārezmīni ħalkını barçasını yıġdılar
 ikkisini atların Aşġar Maĥmūd koıydılar

kiġigini atları Sultān Ħubbī Veli’dür
 şıfat kılsam alarnı çın behiştini gülidür> (Kaya 2000a: 149-

150)

Süleyman Hakim Ata'nın bilinen veya ona ait olduġu ifade edilen üç eseri vardır. Bunlar *Bakırġan Kitābı*, *Āĥir Zamān Kitābı* (veya *Taġī ‘Aceb Kitābı*) ve *Ħazret-i Meryem Raızıya'llāhu Ta‘ālā ‘Anhā Kitābı*’dır. Bu eserler hakkında geniş bilgi ilk çalışmada verilmiştir.

Hakim Ata'nın ölüm tarihi, H. 582 / M. 1186/87’dir. Mezarı Akkurgan’dadır.

Hikmetler, dil özellikleri açısından Orta Asya’da bütün Türk toplulukları arasında kullanılan ortak bir yazı dilinin, Çaġatay Türk yazı dilinin özelliklerini gösterirler. Hikmetlerin gramer özellikleri, daha önce tarafımızdan yayınlanan hikmetlerin dil özellikleriyle aynıdır. (Kaya 1998: 78-96). Ancak ses bilgisi açısından belirtilmesi gereken husus kalın ünlülü kelime köklerine bazen ince ünlü taşıyan eklerin gelmesidir: *bol-mek* XXXI/6, 7, 11; *tuy-gen-miz* XXXI/8; *ayt-mek* XXXI/9; *korġunç-lüg-min* XXXVI/1.

Süleyman Hakim Ata ile ilgili olarak tarafımızdan yapılan ilk çalışmada, hayatı, eserleri ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalarla birlikte, gerek el yazması gerekse diġer eserlerde yer alan 37 hikmetten 29 tanesinin dil özellikleri ve dizini verilmiş (Kaya 1998: 73-209), 8 hikmet çalışmamıza sonradan dahil edildiġi için gramer ve sözlük yönünden incelenememiş ve ilk çalışmada yer almamıştı (Kaya 1998: 78).

Aşaġıda, ilk çalışmada yer almayan ve *Ali Emiri Efendi Manzum Eserler* (Millet Ktb.), Kayıt Nu. : 16, (El Yazması) (AE I) ve *Ali Emiri Efendi Manzum Eserler* (Millet Ktb.), Kayıt Nu. : 17, (El Yazması) (AE II)’de bulunan 8 hikmet, *Bakırġan Kitābı* (Hakkul-Refiddin 1991) ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

XXX¹hikmet-i K̄ul Süleymān Ḥ̄ārezmī rahmetu'llāhi 'aleyh²AEI 10b-
BK24cān <u> dilde Allāh disem zerre yazuḡ ḡalmas va'llāh³
İblīs aytur dime Allāh min aytur-min ma'āza'llāhAllāh aytur tūni <kūni> Ḥaḡ yolıda bolḡıl tūni⁴
İblīs aytur sivḡıl mini min aytur-min ma'āza'llāh3 <'Āşıḡlarınḡ 'ışḡı üçün yaratılmış uşbu ezān
İblīs aytur mininḡ üçün min aytur-min ma'āza'llāh

BK25

munda ḡılḡıl minḡzinḡ sarıḡ anda bolsun işinḡ arıḡ
İblīs aytur fāriḡ yatḡıl min aytur-min ma'āza'llāhmücāz öziḡ sangā ḡatḡıl tā' at oḡın tūkel atḡıl
İblīs aytur fāriḡ yatḡıl min aytur-min ma'āza'llāh⁵6 Allāh disenḡ cānḡa rāḡat ḡoysanḡ anı dīnḡa āfet⁶
İblīs aytur ḡılma tā' at min aytur-min ma'āza'llāhK̄ul Süleymān mininḡ atım dūstlarımḡa bolur ḡādim⁷
İblīs aytur dūnyā ḡādim min aytur-min ma'āza'llāh

XXXI

hikmet-i K̄ul Süleymān Ḥ̄ārezmī rahmetu'llāhi 'aleyh⁸

AEI 10b

yaratıldıḡ Yezdān Allāhḡa yādım Allāh Allāh hū
ḡıldım tevbe ḡaḡıḡat aytım Allāh Allāh hū

AEI 11a

yaratılḡan bir ḡādir rūzī birgen Rāzıḡ ol
ḡıldım tevbe ḡaḡıḡat aytım Allāh Allāh hū

¹ Hikmet numaraları, Kaya 1998: 96-132'nin devamı olmak üzere XXX'dan başlatılmıştır.

² Satır BK'nda yoktur.

³ cān ... disem: Allāh Allāh disem Allāh BK.

⁴ aytur: tiyü BK / Ḥaḡ ... tūni: 'ışḡdın bolup turḡıl kūni BK // sivḡıl: çöpki BK

⁵ 3., 4. ve 5. beyitler BK'ndan alınmıştır.

⁶ ḡoysanḡ ... āfet: anı tutsanḡ ḡoş sa'ādet BK.

⁷ bolur: özüm BK.

⁸ Satır BK'nda yoktur.

- 3 yaratılğan bir qadır rūzi birgen Rāzıq ol
yaratılğan kirekir hoş aytalı Allāh Allāh hū
- sikkiz behişt āmāde siniñg için iy bende
ańga kirmek kirekir hoş aytalı Allāh Allāh hū
- faźlı bolsa kirgen-miz miniñg didārnı kōrgen-miz
didār kōrmek kirekir hoş aytalı Allāh hū
- 6 anıñg içre vildān bar haşūr kuşūr ğilmān bar
işiñg bolmek kirekir hoş aytalı Allāh hū
- Ṭūbi yıǵaç tüpide salıp turǵıl hoş anda
maqām bolmek kirekir hoş aytalı Allāh hū
- qıyāmet kün tuygen-miz hulle tonın kiygen-miz
Burāq minmek kirekir hoş aytalı Allāh hū
- AEI 11b 9 saǵdın kilgen kitābıñg āsān bolǵay haq biliñg
cevāb aytmek kirekir hoş aytalı Allāh Allāh hū
- āhır demde haṭar bar İblīs la‘in düşmen bar
andın amān kirekir hoş aytalı Allāh Allāh hū
- Qul Süleymān tevbe kıldı tevbe kılıp rāstge qayttı
yaqın bolmek kirekir hoş aytalı Allāh Allāh hū⁹
- XXX11
AE11 67a-
BK 14 bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
turǵıl bir dem hū digil seher vaqıtı bolǵanda¹⁰
Allāh yādını ayǵıl seher vaqıtı bolǵanda
- bolsa kōñgölde hazer kılır sańga Haq nazar¹¹
ġāfil turma bi-haber seher vaqıtı bolǵanda

⁹ Metinde “bolmek” kelimesi “ بوالماك ” şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ turǵıl ... digil: ne hoş tatlıǵ Haq yadı BK // Allāh ... ayǵıl: baldın süçük hū atı BK.

¹¹ hazer ... sańga: haṭar sańga kılgay BK // ġāfil turma: tevbe kılgıl BK. ġāfil: Metinde “ غافيل ” şeklinde yazılmıştır.

- 3 raḥmet seḥerde nāzil ‘ömrinġ öter bî-ḥāşıl¹²
ne dip yatıp-sin ġāfil seḥer vaḳtı bolġanda
- seḥer vaḳtı turġanlar cānın fidā kılġanlar¹³
‘āşık ḳullar ḳoparlar seḥer vaḳtı bolġanda
- īmān şem‘ in yandurup rūḥ ḳuşın ḳondurup¹⁴
nefsinġ bilin sındurup seḥer vaḳtı bolġanda
- 6 seḥer vaḳtı sa‘ ādet tevfiḳ tapġanġa rāḥat¹⁵
ḥayr <u> feyz <u> şerāfet seḥer vaḳtı bolġanda
- derviş Ḥaḳḳınġ dermānı ṭariḳatnıġ sultānı¹⁶
bolur derdinġ dermānı seḥer vaḳtı bolġanda
- her dem köyer bu cānım yoḳtur özge dermānım¹⁷
yana birgin Allāhım seḥer vaḳtı bolġanda
- 9 her kim istese didār ‘āşık bolup yıġlar zār¹⁸
yādın aytıp bol bîdār seḥer vaḳtı bolġanda
- Ḳul Süleymān sâ‘ atî zerre yoḳtur ṭâ‘ atı¹⁹
zıkr cānnıġ rāḥatı seḥer vaḳtı bolġanda
- XXX111
AEII 67a-
BK 17
- irenler cemāl körer dervişler şoḥbetide²⁰
ne tilese ol bolur dervişler şoḥbetide

¹² raḥmet ... bî-ḥāşıl: ‘ömrinġ ötti yoḳ ḥāşıl nige yatur-sin ġāfil BK // ne ... ġāfil: eger merd-sen bol ḥāzır BK.

¹³ seḥer ... kılġanlar: ‘āşık seḥer turarlar teni cān kılurlar BK // ‘āşık ḳullar: ‘ışık otıġa köyerler BK.

¹⁴ yandurup ... ḳondurup: yandır-sen rūḥınġ suvġa ḳandır-sen BK // yandurup .. ḳondurup: yandır-sen rūḥınġ suvġa ḳandır-sen BK.

¹⁵ vaḳtı ... tapġanġa: vaḳtıdur sâ‘ at turġanġa bolġay BK // ... feyz <u> şerāfet: açlur devlet sa‘ ādet BK.

¹⁶ Beyit, BK’nda yoḳtur.

¹⁷ yoḳtur özge: ḳullıḳsız yoḳ BK // yana ... Allāhım: Ḥaḳ zıkrıdır dermānım BK.

¹⁸ istese ... yıġlar: tilese ... yörer BK // aytıp bol: aytıyur BK

¹⁹ zerre yoḳtur: zerreçe yoḳ BK.

²⁰ irenler ... şoḥbetide: irenlerninġ maḥfilinde raḥmet yaġar şoḥbetinde BK // tilese ... dervişler şoḥbetide: tilerse ... dervişlerninġ şoḥbetinde BK.

- her kim şöhetke kirdi irenlerdin ülüş aldı²¹
kildi naşihat aldı dervişler şöhetide
- 3 her kim şöhetke kirdi ma' nisin vāfir kördi²²
aşhāblar murād taptı dervişler şöhetide
- AEII 67b <‘āmī kilse hāş bolur yulduz kilse ay bolur>²³
mis bolsa altın bolur dervişler şöhetide
- <kibr ü hāsedler öler içige ma' nī tolar>²⁴
köz açıp Hāknı körer dervişler şöhetide²⁵
- 6 Resūlgā vaḥiy kildi başdın tācını aldı²⁶
yördi hādımlık kıldı dervişler şöhetinde
- Ḳul Süleymān şöhetide dem-be-dem münācātda
şubḥ <u> şām sa' ādetde dervişler şöhetide²⁷
- XXXIV
AEII 67b köriñg kuş-ı ishāknı rāz aytadur Rezzāknı
körüp dur<ur> dūzahı kilmes kiçe uyqusı
- ishāq turuptur bīdār tilegeydür hem dīdār
hāzır ḳullar intizār kilmes kiçe uyqusı
- 3 ishāq özi fermānda yādı bile der-mānde
dīdār diben armānda kilmes kiçe uyqusı
- ishāq aytur yatḳay-min imānımnı satḳay-min
cehennemge kitkey-min kilmes kiçe uyqusı

²¹ kirdi irenlerdin: kildi irendin BK // kildi ... şöhetide: aşhāblar murād taptı dervişler şöhetinde BK.

²² şöhetke ... kördi: şöhetde boldı köñgölde ma' nī aldı BK // yād kildi bilim öldi dervişlerniñ şöhetinde BK.

²³ Bu mısra BK'ndan alınmıştır. // bolsa ... dervişler şöhetide: kilse ... dervişlerniñ şöhetinde BK.

²⁴ Bu mısra DH 50. hikmetten alındı.

²⁵ Satır BK'nda yoktur.

²⁶ Resūlgā ... başdın tācını: Resūlge ... başdın tācın BK // yördi ... dervişler şöhetide: ḳopdı ... dervişlerniñ şöhetinde BK. hādımlık: Metinde “ خادیم ليق ” şeklinde yazılmıştır.

²⁷ şubḥ ... şöhetide: zihī ḥasī derācātda dervişlerniñ şöhetinde BK.

ishāk aytur öler-min kara yirge kirer-min
anda barıp ne dir-min kilmes kiçe uyqusı

- 6 ‘āşık bolsañg ishāk dik bende bolsañg bülbül dik
seherlerde turar dik kilmes kiçe uyqusı²⁸

ishāk bir özi tügdür imān köñglide mülkdür
haddi kaygusı yoktur kilmes kiçe uyqusı

ishāk uçup qonadur bu dünyā تتادور
tañg atqunça köyedür kilmes kiçe uyqusı

- 9 ishāk köriñg ne diydür gāfil anı bilmeydür
şenā aytıp Hāq diydür kilmes kiçe uyqusı

ishāk kiçe uhlamış közde yaşı kurumış
barça kuşlar uyquda kilmes kiçe uyqusı

ishāk qonadur yirge köñglini birür irge
kömerler bizni gürge kilmes kiçe uyqusı

- 12 ishāk qonadur şāhqa boynını sunar Hāqqa
tüşer-miz ol düzahqa kilmes kiçe uyqusı

bülbül sayrar til birlen şöhet kıılır gül birlen
Hāqnı siver dil birlen kilmes kiçe uyqusı

Qul Süleymān tıñlağıl ishāk rāzın añlağıl
günāhım dip yığlağıl kilmes kiçe uyqusı

XXXV
AE11 67b-
BK 25

qaçan bolğay vişāli Hāq cemālin körsem-min
Manşūr yanğlıg boluban dārda meclis qursam-min²⁹

nazar tigse şol zamān açılır çiçek miñg elvān
ferah kıılıp tende cān cāndın kiçip ölsem-min³⁰

- 3 cāndın kiçmey iş bitmes qaşd kıılmay nefis ölmes
kuruğ da‘ vī sūd itmes yalğan da‘ vī kılsam-min³¹

²⁸ Metinde “dik” kelimesi “دوك” şeklinde yazılmıştır.

²⁹ vişāli ... cemālin: vişāliñg ... cemāliñgni BK.

³⁰ şol: ol BK // kıılıp tende: kıılır bunda BK.

- yalğancınıñ sanı yoq ʿ ışksız âdem cānı yoq
derdsizlerge devā yoq ʿ tabibimdin sorsam-min³²
- AE11 68a** tabibim-sin devā kıl hācetimni revā kıl
faẓlıñ birle nidā kıl yolsız ʿ kadem ʿ qoysam-min³³
- 6 ʿ Kul Süleymān sözledi sırrın Hāqđın kızledi
soraqsızdın izledi kirek didār körsem-min³⁴
- XXXV1**
AE11 68a-
BK 14 Raḥmān atlıq raḥmıñđın ümidlig-<min> Allāhım
ʿ Kahhār atlıq ʿ qahrıñđın ʿ qorqunçlüg-min Allāhım³⁵
- ʿ kulavızsız kār vān dik iz yitürgen sār vān dik
ʿ kul-min disem yalğān dik ʿ qolum tutğıl Allāhım³⁶
- 3 ʿ kul-min dirge yüzüm yoq ʿ kulğa lāyık özüm yoq
mundın artuq sözüm yoq ʿ avf ʿ kılgıl Allāhım³⁷
- ʿ avf ʿ kılgıl yazğannı yolğa salğıl azğannı
min dik yolsız kızgenni yolğa salğıl Allāhım³⁸
- taptım ʿ kadir tünini kıydım ʿ hilʿ at tonını
bildim ʿ kulluq yolını ʿ qabül ʿ kılgıl Allāhım³⁹
- 6 ʿ ışkıñı Manşūr dik körsem uçsam dār üzre ʿ qonsam
uşol vaqtda didārıñ ruzi ʿ kılgıl Allāhım⁴⁰
- BK 15** <raḥmet deryā taşqunı ata Hızr tuşğunı
Şibli ʿ aşık ʿ ışkıñı ruzi ʿ kılgıl Allāhım>⁴¹

³¹ ʿ kaşđ ... ölmes: nefis-i emmāretime BK // daʿ vı kılsam-min: köñgil birsem-min BK.

³² yalğancınıñ ... ʿ ışksız âdem: daʿ vı tilim ... ʿ ışksızınıñ BK.

³³ tabibim-sin: tabib sen-sin BK // nidā ... ʿ qoysam-min: yāri ... ursam-min: BK.

³⁴ soraqsızdın: şüretsizin BK.

³⁵ atlıq raḥmıñđın: atlıq raḥmetiñđın BK // atlıq ... ʿ qorqunçlüg-[min]: atlıq ... ʿ qorqınçılık-min BK.

³⁶ ʿ qolum tutğıl: ʿ kulım digil BK.

³⁷ Beyit BK'nda yoktur.

³⁸ yazğannı ... azğannı: azğannı ... yazğannı BK.

³⁹ taptım ... tonını: boldım ʿ kadr tünini saldım ʿ gaflet tünini BK.

⁴⁰ Beyit BK'nda yoktur.

XXXV11
AE11 68a

- 3 Kul Süleymān muṅlıǵını muṅlıǵ birle yıǵlar zār
 yarlaqaǵıl bir ü bar cümle ǵulnı Allāhım⁴²
 ölmek üçün ǵayǵurmaṅız bizdin buruṅılar ǵanı
 ikki cihānnıṅ serveri peyǵamber-i mürsel ǵanı
 Peyǵamberiṅ yārānları perde bilen turǵanları
 her birisi iriniṅ iri Būbekr ‘Ömer ‘Osmān ǵanı
 3 hünerde ǵılnı yarǵuǵı sansız ǵerigni ǵırǵuǵı
 tofraǵqa ǵanın ǵaruǵuǵı şır dik ‘Alī arslan ǵanı
 Mekkede yüzi yaynaǵan tal tüşer közi ǵaynaǵan
 İslām üçün cān oynanǵan ol Hāmza-i meydān ǵanı
 özi nebī şāh-ı cihān ḥüsn içinde māh-ı tābān
 Peyǵamber oǵlı bī-gümān ol Yūsuf-ı Ken‘ān ǵanı
 6 ‘ālemde atlıq pehlevān yayı ǵatıǵ gürz-i girān
 kāfirǵa birmedi amān ol Rüstem-i Dāstān ǵanı⁴³
 ikki dünyāniṅ güli Muşafāniṅ bülbüli
 Şır ‘Alīniṅ oǵlı şehid-i Kerbelānǵ ǵanı
 zāhir ǵıldı kerāmetni farz u vācib ü sünnetni
 bī-ḥad ǵikip riyāzetni ol İmām-ı A‘zam ǵanı
 9 ḥikmetni aydı ǵul Hākīm ǵur‘ānnı yād itti kerīm
 özi cihān ‘aǵlu telim miṅ yaşaǵan Loǵmān ǵanı

⁴¹ Beyit BK'ndan alınmıştır.

⁴² muṅlıǵını ... yıǵlar: muṅı bar ǵayǵu birle yörer BK // bir ü bar: yā Cebbār BK.

⁴³ Rüstem-i Dāstān: Metinde Rüstemü.Dāstān

Dizin

aç- açmak: a.-ıp XXXIII/5.
açıl- açılmak: a.-ur XXXV/2.
âdem < Ar. insan, kişi: XXXV/4.
âfet < Ar. bela: XXX/6.
âhîr < Ar. son, ahir: â.+demde XXXI/10.
‘akl < Ar. akıl, us: ‘a.+u telim XXXVII/9.
al- almak: a.-dı XXXII/2, XXXIII/6.
‘âlem < Ar. dünya, kainat: ‘â.+de XXXVII/6.
‘Alî < Ar. Hz. Peygamberin damadı ve halifelerin dördüncüsü, Hz. Ali: ‘A. arslan XXXVII/3; Şir ‘A.+niñg XXXVII/7.
Allâh < Ar. Allah, Tanrı: XXX/1, 2, 6, XXXII/1; A. A. hû XXXI/1-11; A.+ğa XXXI/1; A.+ım XXXII/8, XXXVI/1-8.
altın altın: XXXIII/4.
âmâde < Far. hazır: XXXI/4.
amân < Ar. emniyet, güvence: XXXI/10; a. bir- XXXVII/6.
‘âm < Ar. genel, herkese ait: ‘âmî “halktan birisi” XXXIII/4.
anğa ona: XXXI/4.
anda orada, ahirette: XXX/4, XXXI/7, XXXIV/5.
andın ondan: XXXI/10.
anı onu: XXX/6, XXXIV/9.
anıñg onun: XXXI/6.
anğla-anlamak: a.-ğıl XXXIV/14.
arığ temiz, arı: XXX/4.
armân < Far. arzu, istek: a.+da XXXIV/3.
arslan Hz. Alinin lakabı: ‘Alî a. XXXVII/3.
āsân < Far. kolay: â. bolğay XXXI/9.
aşhâb < Ar. ç. dostlar, arkadaşlar: a.+lar XXXIII/3
‘aşık < Ar. aşık: ‘â. XXXII/4, 9; XXXVI/7; ‘â.+larnıñg XXX/3; ‘â. bol- XXXIV/6.
at- atmak: a.-ğıl XXX/5.
at ad, isim: a.+ım XXX/7.
ata baba, cet: a. Hızır XXXVI/7.
atlık 1. adlı, adında: Raḥmân a. XXXVI/1, Qahhâr a. XXXVI/1. 2. ünlü: a. pehlevân XXXVII/6.
‘avf < Ar. ‘avf. affetme: ‘a. kılğıl XXXVI/3, 4.
ay ay, kamer: XXXIII/4.
ay- söylemek, demek: a.-ğıl XXXII/1; a.-dı XXXVII/9.

ayt- söylemek: a.-tım XXXI/1, XXXI/2; a.-ur-min XXX/1-7, a.-ur XXX/1, 3-7, XXXIV/4, 5; a.-alı XXXI/3,-11; râz a.-adur XXXIV/1; a.-mek XXXI/9; a.-ıp XXXII/9, XXXIV/9.
az- azmak, dalalete düşmek: a.-ğannı XXXVI/4.
bar var: XXXI/6, 10.
bar- gitmek: b.-ıp XXXIV/5.
barça bütün, hepsi: XXXIV/10.
baş baş: b.+ındın XXXIII/6.
behîst < Far. cennet: sikiz b. XXXI/4.
bende < Far. kul, köle: b. bolsañg XXXIV/6; iy b. XXXI/4.
bîdâr < Far. uyanık: XXXII/9; b. tur- XXXIV/2.
bi-gümân < Far. şüphesiz: XXXVII/5.
bî-hâşıl < Far. Ar. faydasız, boş: XXXII/3.
bî-haber < Far. Ar. habersiz: XXXII/2.
bi-had < Far. Ar. sınırsız, sonsuz: XXXVII/8.
bil bel: b.+in XXXII/5.
bil- bilmek: b.-dim XXXVI/5; b.-iñg XXXI/9; b.-meydür XXXIV/9.
bile ile, beraber. krş. **bilen, birle, birlen:** XXXIV/3.
bilen ile, beraber. krş. **bilen, birle, birlen:** XXXVII/2.
bir bir: XXXIV/7; b. dem XXXII/1; b. kâdir XXXI/2, 3.
bir- vermek: b.-medi XXXVII/6; rûzî b.-gen XXXI/2, 3; b.-gin XXXII/8.
biri biri: her birisi XXXVII/2.
birle ile, beraber. krş. **bilen, birle, birlen:** XXXV/5, XXXVI/8.
birlen ile, beraber. krş. **bilen, birle, birlen:** XXXIV/13.
bir ü bar Allah, Tanrı: XXXVI/8.
bir- vermek: b.-ür XXXIV/11.
bi’smi’llâhî’r-raḥmâni’r-raḥîm < Ar. esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla: XXXII/000.
bit- bitmek: iş b.-mes XXXV/3.
biz biz: b.+ni XXXIV/11; b.+din XXXVII/1.
bol- olmak: b.-ur XXX/7, XXXII/7, XXXIII/1, 4; b.-ğay XXXI/9, XXXV/1; b.-sañg XXXIV/6; b.-sa XXXI/5, XXXII/2, XXXIII/4; b. XXXII/9; b.-ğıl XXX/2; b.-sun XXX/4.

yağın b.-mek XXXI/11; b.-mek kirekir XXXI/6, 7; b.-uban XXXV/1; b.-up XXXII/9; b.-ğanda XXXII/1-10.

boy<u>n boyun: b.+ını XXXIV/12.

bu bu: XXXII/8, XXXIV/8.

Burâk< Ar. Mirac gecesinde Hazret-i Muham-med'in bindiği at: XXXI/8.

burunğönceki: b.+lar XXXVII/1.

bülbül< Ar. bülbül: b. dik XXXIV/6; b.+i XXXVII/7; b. sayrar "bülbül öter" XXXIV/13.

Bübekr< Ar. Hz. Ebubekir: XXXVII/2.

cân < Far. can, ruh: XXXI/1, XXXV/2; c.+ğa XXX/6; c.+dın kiçip XXXV/2; c.+dın kiçmey XXXV/3; c.+ı XXXV/4; c.+ım XXXII/8; c.+ınığ XXXII/10; c.+ım XXXII/4; c. oynağan XXXVII/4.

cehennem < Ar. cehennem: c.+ge XXXIV/4.

cemâl< Ar. yüz güzelliği: XXXIII/1; c.+in XXXV/1.

cevâb< Ar. cevap: c. aytmek XXXI/9.

cihân< Far. dünya: XXXVII/9; c.+ınığ XXXVII/1; şâh-ı c. XXXVII/5.

cümle< Ar. bütün, hep: c. kılını XXXVI/8.

çerigasker, ordu: ç.+ını XXXVII/3.

çiçekçiçek: açılır ç. XXXV/2.

çik- çekmek: ç.-ip XXXVII/8.

da'vî< Ar. dava; iddia: kuruğ d. XXXV/3; yağın d. XXXV/3.

dâr < Far. darağacı: d.+da XXXV/1; d. üzre XXXVI/6.

dem < Far. soluk, nefes; zaman, an: âhir d.+de "son nefeste" XXXI/10; bir dem "bir an" XXXII/1; her dem "her an" XXXII/8.

dem-be-dem < Far. zaman zaman, devamlı: XXXIII/7.

derd < Far. sıkıntı, dert, keder: d.+ınığ XXXII/7.

derdsiz< Far. T. sıkıntısız, dertsiz: d.+lerge XXXV/4.

dermân< Far. ilaç, deva: d.+ı XXXII/7, d.+ım XXXII/8.

der-mânde < Far. çaresiz, aciz: XXXIV/3.

derviş< Far. bir tarikate girip ömrünü ibadet ve riyazetle geçiren: XXXII/7, d.+ler XXXII/2, XXXIII/1-7.

deryâ< Far. deniz: XXXVI/7.

devâ< Ar. deva, ilaç: XXXV/4; d.+kıl XXXV/5.

di- demek, söylemek: d.-r-min XXXIV/5; d.-ydür XXXIV/9, XXXIV/9; d.-sem XXXI/1, XXXVI/2; d.-señg XXX/6; d.-gil XXXII/1; d.-me XXXI/1. d.-rge XXXVI/3; d.-p XXXII/3, XXXIV/14; d.-ben XXXIV/3.

dîdâr< Far. yüz; cemalu'llah: XXXI/5, XXXII/9, XXXIV/2, 3, XXXV/6; d.+ını XXXI/5; d.+ınığ XXXVI/6.

dik gibi, kadar: XXXVI/2, 4, 6, XXXVII/3; bülbül d. XXXIV/6; işâk d. XXXIV/6; yağın d. XXXVI/2.

dil < Far. gönül: XXXIV/13; d.+de XXXI/1.

dîn < Ar. din: d.+ğa XXX/6.

durur-dır / -dir: körüp durur XXXIV/1.

dünyâ< Ar. dünya: XXX/7, XXXIV/8; ikki d.+ınığ XXXVII/7.

düşmen< Far. düşman: XXXI/10.

düst < Far. dost, arkadaş: d.+larımğa XXX/7.

düzağ< Far. cehennem: d.+ını XXXIV/1; d.+ka XXXIV/12.

elvân< Ar. ç. renkler; çeşitli: miñg elvân XXXV/2.

ezân < Ar. ezan: XXX/3.

fâriğ< Ar. huzur, rahat: f. yatğıl XXX/4, 5.

farz < Ar. Kur'an'da yapılması kesin olarak buyurulan emirler: XXXVII/8.

fazl < Ar. fazilet, erdem: f.+ı XXXI/5; f.+ınığ XXXV/5.

ferah< Ar. sevinç, sevinme: f. kılıp XXXV/2.

fermân< Far. ferman, buyruk: f.+da XXXIV/3.

feyz < Ar. bolluk, çoğalma, irfan: XXXII/6.

fidâ < Ar. feda; kurban: f. kılğınlar XXXII/4.

gâfil< Ar. gafil, gaflet içinde olan: XXXII/2, 3, XXXIV/9.

ğilmân< Ar. cennet ehline hizmet eden erkek çocuklar: huşûr huşûr ğ. XXXI/6.

girân< Far. ağır: gürz-i g. "ağır topuz" XXXVII/6.

gür < Far. mezar: g.+ge XXXIV/11.

gül < Far. gül: XXXIV/13; g.+i XXXVII/7.

günâh< Far. günah: g.+ım XXXIV/14.

gürz < Far. topuz: g.+i girân "ağır topuz" XXXVII/6.

- habîb** < Ar. sevgili: h.+im-sin XXXV/5.
hâcet < Ar. ihtiyaç; dilek: h.+imni XXXV/5.
hadd < Ar. had, sınır: h.+i XXXIV/7.
hâdim < Ar. hizmet eden: XXX/7.
hâdimlik < Ar. T. Hizmetkarlık, hizmet etme: XXXIII/6.
Hak-ı < Ar. Allah, Tanrı: XXX/2, XXXII/2, XXXIV/9, XXXV/1; H.+nı XXXIII/5, XXXIV/13; H.+a XXXIV/12; H.+dın XXXV/6; H.+îng XXXII/7.
hak < Ar. hak, doğru, gerçek: XXXI/9.
hakikat < Ar. gerçek; dinin iç yüzü: XXXI/1; tevbe h. XXXI/2.
Hamza < Ar. ö. i. Hz. Muhammed'in amcası: H.-i meydân XXXVII/4.
hâş < Ar. saf, seçkin, halis: h. bolur XXXIII/4.
hased < Ar. haset, garaz, kin: h.+ler XXXIII/5.
haşûr < Ar. cennet ehli hizmetçilerinden: h. kuşur gilmân XXXI/6.
hatar < Ar. tehlike, korku: h. bar XXXI/10.
hayr < Ar. hayır: XXXII/6.
hazer < Ar. sakinme, çekinme: XXXII/2.
hâzır < Ar. hazır, göz önünde bulunan XXXIV/2.
hem < Far. da, de: XXXIV/2.
her < Far. her: h. birisi XXXVII/2; h. dem XXXII/8; h. kim XXXII/2, 9, XXXIII/3.
Hızır < Ar. ö. i. Hızır: ata H. XXXVI/7.
hikmet < Ar. Ahmed-i Yesevi ve dervişlerinin dini şiirleri: h.+ni XXXVII/9; h.-i Kûl Süleymân H'ârezmi H. XXXI.
hil'at < Ar. kaftan: h. tonını XXXVI/5.
hoş < Far. iyi, güzel, hoş: XXXI/7; h. aylı XXXI/3-11.
hû < Ar. Allah: XXXI/1-11; h. digil XXXII/1.
hulle < Ar. cennet elbisesi: h. tonını XXXI/8.
hüner < Ar. hüner, maharet: h.+de XXXVII/3.
hüsn < A. güzellik: XXXVII/5.
'ışk < Ar. aşk: 'ı.+nı XXXVI/6; 'ı.+nı XXXVI/7; 'ı.+ı XXX/3.
'ışksız < Ar.T. aşksız: XXXV/4.
iblis < Ar. şeytan: XXX/1-7; İ. la' in XXXI/10.
iç iç, içeri; gönül: i.+ige XXXIII/5; i.+inde XXXVII/5.
içre içinde: XXXI/6.
iki iki: i. cihânning XXXVII/1; i. dünyânıng XXXVII/7.
İmâm-ı A'zam < Ar. ö.i. H 80/M 699'da Kufe'de doğmuş ve H. 150/M.767 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Hanefi Mezhebinin kurucusudur: XXXVII/8.
imân < Ar. iman, inanma: XXXII/5, XXXIV/7; i.+ımnı XXXIV/4.
intizâr < Ar. bekleme, gözleme: XXXIV/2.
ir er, kişi; eren: irniñ iri XXXVII/2; i.-ge XXXIV/11.
iren eren, hakikate ermiş; Tanrı dostu: i.+ler XXXIII/1, i.+lerdin XXXII/2
ishâk küçük bir baykuş türü, bataklık baykuşu: XXXIV/2-12, 14; kuş-ı i.+nı XXXIV/1.
İslâm < A. İslam dini: XXXVII/4.
iste- istemek: i.-se XXXII/9.
iş iş: XXXV/3; i.+ing XXX/4, XXXI/6.
it- etmek, yapmak: yâd itti XXXVII/9; sūd itmes XXXV/3.
iy ey: i. bende XXXI/4.
iz iz: XXXVI/2.
izle- izlemek: i.-di XXXV/6.
kabûl < Ar. kabul: k. kılığ XXXVI/5.
kaçan nasıl; ne zaman: XXXV/1.
ka-dem < Ar. ayak, adım: k. koy- XXXV/5.
ka-dim < Ar. eski: XXX/7.
ka-dir < Ar. Allah'ın sıfatlarından: bir k. XXXI/2, 3; k. tünini "Kadir gecesi" XXXVI/5.
ka-fir < Ar. kafir, Allaha şirk koşan: k.+ğa XXXVII/6.
ka-hâr < Ar. Allah'ın sıfatlarından: K. atlık XXXVI/1.
ka-hr < Ar. helak etme: k.+ingdın XXXVI/1.
ka-l kalmak: k.-mas XXX/1.
ka-n kan: k.+ın XXXVII/3.
ka-nı hani, nerede: XXXVII/1-9.
ka-ra kara: k. yirge kir- XXXIV/5.
ka-ru karıştırmak: k.-ğuçı XXXVII/3.
ka-rvân < Far. kervan: XXXVI/2.
ka-şd < Ar. kasıt, amaç; garez: k. kılmay XXXV/3
ka-t katmak: k.-gıl XXX/5.
ka-tıg katı, sert: XXXVII/6.
ka-ygü kaygı, tasa: k.+sı XXXIV/7.

kağur-kaygılanmak: k.-mañgız XXXVII/1.
kayna-kaynamak; bulanmak: k.-ğan XXXVII/4.
kay(ı)t-geri dönmek; vazgeçmek: k.-tı XXXI/11.
Ken'an < Ar. Ken'anilerin cediti: Yüfuf-ı Ken'an XXXVII/5.
kerâmet< A. Allah'a yakın kimselerin gösterdiği olağanüstü haller: k.+ni XXXVII/8.
Kerbelâ< Ar. ö.i. Irak'ta bir şehir: şehid-i K.+ñg XXXVII/7.
kerim< Ar. Tanrı: XXXVII/9.
kıl- kılmak, yapmak: k.-dım XXXI/1, 2; k.-dı XXXI/11, XXXIII/6, XXXVII/8; k.-ur XXXII/2, XXXIV/13; k.-sam-min XXXV/3; k. XXXV/5; k.-ğil XXX/4, XXXVI/3-7; k.-ma XXX/6. k.-ğanlar XXXII/4; k.-ıp XXXI/11, XXXV/2; k.-may XXXV/3.
kıl kıl, tüy: k.+nı yarğuçı XXXVII/3.
kır- kırmak, öldürmek: k.-ğuçı XXXVII/3.
kiyâmet< Ar. kıyâmet, mahşer: k. kün XXXI/8.
kibr < Ar. kibir, kendini başkalarından üstün görme: XXXIII/5.
kiç- geçmek: câdin k.-mey XXXV/3; k.-ıp XXXV/2.
kiçe gece: XXXIV/1-14.
kil- gelmek: k.-di XXXII/2, XXXIII/6; k.-mes XXXIV/1-14; k.-se XXXIII/4. k.-gen XXXI/9.
kim kimse: her k.XXXII/9, XXXIII/2, 3.
kir- girmek: k.-di XXXII/2, XXXIII/3; k.-er-min XXXIV/5; k.-gen-miz XXXI/5; k.-mek kirekir XXXI/4.
kirek gerek: XXXV/6.
kirek-gerekmek: bolmek k.-ir XXXI/67; k.-ir XXXI/3-5, 8-11.
kit- gitmek: k.-key-min XXXIV/4.
kitâb< Ar. kitap: k.+ıñg XXXI/9.
kiy- geymek: k.-dım XXXVI/5; k.-gen-miz XXXI/8.
kiz- gezmek: k.-genni XXXVI/4.
kizle-gizlemek: k.-di XXXV/6.
kol el: k.+um XXXVI/2.
kon-konmak: k.-sam XXXVI/6; k.-adur XXXIV/8, 11, 12.
kondu-kondurmak: k.-up XXXII/5.
kop-kalkmak: k.-arlar XXXII/4.

korğunçlög korkulu: k.+min "korkuyorum" XXXVI/1.
koy-koymak: k.-sam-min XXXV/5; k.-sañg XXX/6.
köm-gömmek: k.-erler XXXIV/11.
köng<ü>l gönül: k.+de XXXII/2; k.+ini XXXIV/11; k.+ide XXXIV/7.
kör-görmek: k.-di XXXIII/3; k.-er XXXIII/1, 5; k.-gen-miz XXXI/5; k.-üp durur XXXIV/1; k.-sem-min XXXV/1, 6; k.-sem XXXVI/6; k.-iñg XXXIV/1, 9. k.-mek XXXI/5.
köy-yanmak: k.-edür XXXIV/8; k.-er XXXII/8.
köz köz: XXXIII/5; k.+de XXXIV/10; k.+i XXXVII/4.
kul kul: k.+nı XXXVI/8; k.+ga XXXVI/3; k.+min XXXVI/2, 3; k.+lar XXXII/4, XXXIV/2.
kulavızısız kılavuzsuz, rehbersiz: XXXVI/2.
kulluk kulluk: XXXVI/5.
Qul Hakım < T.Ar. ö.i. : Süleyman Hakim Ata. krş. **Qul Süleymân, Qul Süleymân H'ârezmî**. XXXVII/9.
Qul Süleymân < T. Ar. ö.i. : Süleyman Hakim Ata. krş. **Qul Hakım, Qul Süleymân H'ârezmî**: XXX/7, XXXI/11, XXXII/10, XXXIII/7, XXXIV/14, XXXV/6, XXXVI/8
Qul Süleymân H'ârezmî < T. Ar. ö.i. : Süleyman Hakim Ata. krş. **Qul Hakım, Qul Süleymân**: XXX/0, XXXI/0.
kur- kurmak: k.-sam-min XXXV/1.
Qur'an< Ar. Kur'an-ı Kerim: K.+nı XXXVII/9.
kur-kurumak: k.-mış XXXIV/10.
kuş kuş: k.+ın XXXII/5; k.+lar XXXIV/10; k.-ı işhâkı XXXIV/1.
kün 1. gündüz: tüni küni XXX/2. 2. gün: kıyâmet kün XXXI/8.
la'in< A. kovulmuş: İblis l. XXXI/10.
layık< Ar. layık, uygun, yaraşır: XXXVI/3.
Loqmân< Ar. ö.i. Davud Aleyhisselam zamanında yaşamıştır. Peygamber ya da veli olduğu rivayet edilmiştir: XXXVII/9.

ma'āza'llāh < Ar. "Allah korusun": XXX/1-7.
māh < Far. ay: m.-i tābān XXXVII/5.
ma'nī < Ar. anlam, mana; iç, iç yüz: XXXIII/5; m.+sin XXXIII/3.
Manşür < A. ö. i. Hallâc-ı Mansur (M. 857-M. 922). Adı Hüseyin, lakabı ise Hallâc'dır: XXXV/1, XXXVI/6.
makām < Ar. makam, yer, durak: XXXI/7.
meclis < Ar. meclis: m. kırsam-min XXXV/1.
Mekke < Ar. Arabistan'da bir şehir: M.+de XXXVII/4.
meydān < A. meydān, alan: Hāmza-i m. XXXVII/4.
miñgbin (1000): XXXVII/9; m. elvān XXXV/2.
miñg<i>z beniz: m.+iñg XXX/4.
min ben: XXX/1-7; m. dik XXXVI/4; m.+iñg XXX/3, 7, XXXI/5; m.+i XXX/2.
min-binmek: m.-mek XXXI/8.
mis < Far. bakır: m. bolsa XXXIII/4.
muñghı bunlu, sıkıntılı: XXXVI/8; m.+nı XXXVI/8.
Muštafa < A. ö. i. Hz. Peygamber: M.+niñg XXXVII/7.
munda bunda, burada: XXX/4.
mundın bundan: m. artuğ XXXVI/3.
murād < A. murat; arzu, istek: m. taptı XXXIII/3.
mücāz < Ar. icazetli; ilim talep eden: XXX/5.
mülk < A. mal, mülk: m.+dür XXXIV/7.
münācāt < A. Allah'a yalvarma: m.+da XXXIII/7.
mürsel < Ar. peygamber, Hz. Muhammed: peygamber-i mürsel XXXVII/1.
naşihat < A. öğüt: XXXII/2.
nazar < Ar. bakış; teveccüh, iltifat: n. tigse XXXV/2; n. kııl- XXXII/2.
nāzil < Ar. inmiş, inen: XXXII/3.
ne ne: XXXIV/5, 9; n. dip XXXII/3; n. tilese XXXIII/1.
nebī < A. Hz. Muhammed: XXXVII/5.
nefs < Ar. nefis, ruh; kulun kötü amelleri: XXXV/3; n.+iñg XXXII/5.
nidā < Ar. seslenme, çağırma: n. kııl- XXXV/5.
oğ<u>loğul, evlat: o.+ı XXXVII/5, 7.
ol o: XXXI/2, 3, XXXIII/1, XXXIV/12, XXXVII/4-6, 8.

uñla-uyumak. kiçe u.-miş XXXIV/10.
oğ ok: o.+ın XXX/5.
Ösmān < Ar. ö. i. Hz. Osman: XXXVII/2.
oyna-oyunmak: o.-ğan XXXVII/4.
öl-ölmek: ö.-er--min XXXIV/5; ö.-er XXXIII/5; ö.-mes XXXV/3; ö.-sem-min XXXV/2. ö.-mek üçün XXXVII/1.
Ömer < A. ö. i. Hz. Ömer: XXXVII/2.
Ömr < A. ömür, yaşam: 'ö.+iñg XXXII/3.
öt-geçmek, aşmak: ö.-er XXXII/3.
öz öz, kendi: ö.+üm XXXVI/3; ö.+iñg XXX/5; ö.+i XXXIV/3, 7, XXXVII/5, 9.
özge başka, özge: XXXII/8.
pehlevān < Far. cesur, kahraman: XXXVII/6.
perde < Far. perde, örtü: XXXVII/2.
Peygamber < Far. Peygamber, Allah'ın elçisi: XXXVII/5; P.+iñg XXXVII/2; p.-i mürsel XXXVII/1.
rāhat < Ar. rahat, huzur, kedersiz: XXX/6, XXXII/6; r.+ı XXXII/10.
rahm < Ar. acıma, esirgeme, bağışlama, af: r.+iñgdın XXXVI/1.
Rahmān < Ar. bağışlayan, Allah: R. atlık XXXVI/1.
rahmet < Ar. rahmet, bağışlama, af: XXXII/3, XXXVI/7; Rahmetu'llāhi 'Aleyh "Allah'ın rahmeti üzerine olsun" XXX/0, XXXI/0.
rāst < Far. doğru: r.+ge XXXI/11.
rāz < Far. sır: r. aytadur XXXIV/1; r.+ın XXXIV/14.
Rāzık < Ar. rızık veren, Allah: XXXI/2, 3; R. ol XXXI/2, 3.
Resül < Ar. elçi, peygamber; Hz. Muhammed: R.+ğa XXXIII/6.
revā < F. reva, layık, münasip: r. kııl- XXXV/5.
Rezzāk < Ar. rızıklandırıcı, Allah: R.+nı "Rızık verenin, Allahın" XXXIV/1.
riyāzet < A. nefsi kırma: r.+ni XXXVII/8.
rūh < A. ruh, can: XXXII/5.
rūzī < F. nasip, kısmet: r. birgen XXXI/2, XXXI/3; r. kılgıl XXXVI/6, 7.
Rüstem-i Dāstān < Far. ö. i. Zal oğlu Rüstem adıyla da anılan İran'ın meşhur efsane kahramanı: XXXVII/6.
sa'ādet < Ar. mutluluk; Allah'ın rızasına ve lutfuna erme: s. XXXII/6; s.+de XXXIII/7.

sā'at < Ar. saat: s.+i "bir saat" XXXII/10.
sağ sağ, sağ taraf: s.+dın kilgen XXXI/9.
sal- salmak: s.-gül XXXVI/4, XXXVI/4;
s.-ip turgıl XXXI/7.
san sayı, itibar; düşünce: s.+ı yok
XXXV/4, s.+ğa katgıl "hesaba kat,
düşün" XXX/5.
saḡasana: XXXII/2.
sansız sayısız: XXXVII/3.
sarıḡ sarı: XXX/4.
sārvān < Far. sārban. Deve çobanı:
XXXVI/2.
sat- satmak: s.-ḡay-min XXXIV/4.
sayra-būlbūl ötmek: s.-r XXXIV/13.
seher < Ar. seher, tanyeri ağarmadan az
önceki vakit: XXXII/1-10; s.+de
XXXII/3; s.+lerde XXXIV/6; s. vaḡtı
XXXII/1.
senā < Ar. öğme, medih: ḡ. aytıp
XXXIV/9.
server < Ar. başkan, ulu, yüce: s.+i
XXXVII/1.
sındur-kırmak: s.-up XXXII/5
sır(r) < Ar. sır: s.+ın XXXV/6.
sikkiz sekiz: s. behiḡt XXXI/4.
sin sen: s.+inḡ XXXI/4.
siv- sevmek: s.-er XXXIV/13; s.-gil
XXX/2.
şoḡbet < Ar. sohbet, konuşma: ḡ.+ide
XXXII/2, XXXIII/1, 3-5, 7; ḡ.+inde
XXXIII/6; ḡ.+ke XXXII/2, XXXIII/3;
ḡ. kıılır XXXIV/13.
sor- sormak: s.-sam-min XXXV/4.
soraksız sorgusuz, sormadan: s.+dın
XXXV/6.
söz söz: s.+im XXXVI/3.
sözle-söylemek: s.-di XXXV/6.
şubḡ < Ar. sabah: XXXIII/7.
sūd < Far. fayda, yarar: s. itmes XXXV/3.
sulḡān < Ar. sultan: s.+ı XXXII/7.
sun- sunmak: s.-ur XXXIV/12.
sūnnet < Ar. Hz. Muhammed'in sözleri ve
fiilleri: s.+ni XXXVII/8.
şāh < Far. padişah: ḡ.-i cihān XXXVII/5.
şāḡ < Far. dal: ḡ.+ḡa XXXIV/12.
şām < Far. akşam: XXXIII/7.
şehid < Ar. şehit: ḡ.-i Kerbelāḡ XXXVII/7.
şem < Ar. mum: ḡ.+in XXXII/5.
şerāfet < Ar. şereflik, şeref sahibi: XXXII/6.
Şibli < Ar. Ebu Bekr-i Şibli (M. 861- 945).
Cüneyd-i Bağdadi'ye intisap etmiştir:
XXXVI/7.

şir < Far. arslan: ḡ. dik XXXVII/3; ḡ.
'Aliniḡ XXXVII/7.
şol O, o zaman: ḡ. zamān XXXV/2.
ḡā'at < Ar. ibadet: XXX/5, 6; ḡ.+ı
XXXII/10.
tābān < Far. aydınlık, parlak: māh-ı t.
XXXVII/5.
ḡālib < Ar. hekim, doktor: ḡ.+imdin
XXXV/4.
tāc < Ar. taç: t.+ını XXXIII/6.
tal dal; çıplak: XXXVII/4.
taḡ seher: t. atḡunḡa XXXIV/8.
tap- bulmak: t.-tım XXXVI/5; t.-tı
XXXIII/3; t.-ḡanḡa XXXII/6.
ḡāriḡat < Ar. Allah'a ulaşmak için girilen
manevi yol; tasavvufi meslek: ḡ.+ınıḡ
XXXII/7.
taşḡun taşkın: t.+ı XXXVI/7.
telim çok, bol: 'aḡlu telim XXXVII/9.
ten < Far. beden, gövde: t.+de XXXV/2.
tevbe < Ar. kulun günahlarından pişmanlık
duyarak Allah'tan af dilemesi:
XXXI/1, 11; t. kııldı XXXI/11; kııldım
t. ḡāḡiḡat XXXI/2.
tevfik < Ar. Allah'ın yardım ve keremine
kavuşma: XXXII/6.
tıḡla-dinlemek: t.-gül XXXIV/14.
tiḡ- değmek: naḡar t.-se XXXV/2.
til dil, lisan, organ adı: XXXIV/13.
tile- istemek, dilemek: t.-geydür
XXXIV/2; t.-se XXXIII/1.
tofraḡ toprak: t.+ḡa XXXVII/3.
tol- dolmak: t.-ar XXXIII/5.
ton elbise: ḡulle t.+ın XXXI/8; t.+ını
XXXVI/5.
tūbī < Ar. cennette bir ağaç: ḡ. yıḡaç tūpide
XXXI/7.
tur- durmak, yardımcı fiil: salıp turgıl
XXXI/7; t.-ḡanları XXXVII/2; t.-ar
XXXIV/6; t.-ma XXXII/2; t.-uptur
XXXIV/2.
tur- kalkmak: t.-ḡanlar XXXII/4; t.-gül
XXXII/1.
tuş- rastlamak: t.+ḡunı XXXVI/7.
tut- tutmak: t.-gül XXXVI/2.
tuy- duymak: t.-gen-miz XXXI/8.
tūḡ tüy, saç (?): t.+dür XXXIV/7.
tūkel tam, tam olarak: XXX/5.
tūn gece: t.+i XXX/2; t.+i küni XXX/2;
ḡādir t.+ini "kadir gecesini"
XXXVI/5.
tūp dip: tūbī yıḡaç t.+ide XXXI/7.

tüş- düşmek: t.-er-miz XXXIV/12; t.-er XXXVII/4.
u < Far. ve: XXX/1, XXXII/6, XXXIII/7, XXXVII/8.
uç- uçmak: u.-sam XXXVI/6; u.-up konadır XXXIV/8.
uşbu işte bu: XXX/3.
uşol o, işte o: u. vaktde XXXVI/6.
uykuuyku: u.+da XXXIV/10; u.+sı XXXIV/1-14.
ü < Far. Ve. krş. **u:** XXXIII/5, XXXVII/8.
üçüniçin: XXX/3, XXXI/4, XXXVII/4; ölmek ü. XXXVII/1.
ülüş pay, hisse; nasip: ü. aldı XXXII/2.
ümidlig< Far. ümitli: ü.+min XXXVI/1.
üzre üzerinde: XXXVI/6.
vâcib< Ar. İslam dininde yapılması gerekli olan: XXXVII/8.
vâfir< Ar. bol, çok: XXXIII/3.
vahiy< Ar. Allah'ın emirlerini Peygamberlerine Cebrail vasıtasıyla göndermesi: XXXIII/6.
va'llâh< Ar. "Allah'a and olsun": XXX/1.
vakt< Ar. vakit, an: v.-da XXXVI/6; v.+ı XXXII/1-10.
vişâl< Ar. kavuşma. vuslat: v.+i XXXV/1.
vildân< Ar. cennette hizmetkar çocuklar: XXXI/6.
yâd < Far. anma, zikretme: y.+ım XXXI/1; y.+ı XXXIV/3; y.+ın XXXII/9; y.+ımı XXXII/1; y. itti XXXVII/9.
yalganyalan: y. da'vi XXXV/3; y. dik XXXVI/2.
yalgançyalancı: y.+ınıĝ XXXV/4.
yanayine, tekrar: XXXII/8.
yandur-yaktırmak: y.-up XXXII/5.
yanĝlğgibi: XXXV/1.
yârân< Far. ç. dostlar: y.+ları XXXVII/2.
yaratıl-yaratılmak: y.-duĝ XXXI/1; y.-mıĝ XXX/3; y.-ĝan XXXI/2, 3.

yar- yarmak, ikiye bölmek: y.-ĝuçı XXXVII/3.
yarlaĝa- affetmek: y.-ĝıl XXXVI/8.
yaş yaş, göz yaşı: közde y.+ı XXXIV/10.
yaşa-yaşamak: y.-ĝan XXXVII/9.
yat-yatmak: y.-ĝıl XXX/4, XXX/5; y.-ıp-sin XXXII/3; y.-ĝay-min XXXIV/4.
yakınyakın: y. bolmek XXXI/11.
yay yay: y.+ı ĝatıĝ XXXVII/6.
yayna-güzel görünmek: y.-ĝan XXXVII/4.
yaz-günah işlemek: y.-ĝanı XXXVI/4
yazukğgünah: XXX/1.
Yezdân < Far. Allah: Y. Allâhğa XXXI/1.
yıĝaĝaĝa: tûbi y. tûpide XXXI/7.
yıĝla-y.-r XXXII/9, XXXVI/8; ağlamak: y.-ĝıl XXXIV/14.
yir yer, toprak: y.+ge XXXIV/11; ĝara yirge kir- XXXIV/5
yitür-yitirmek, kaybetmek: y.-gen XXXVI/2.
yok yok: XXXV/4, XXXVI/3; y.+tur XXXII/8, 10, XXXIV/7.
yol yol: y.+ĝa XXXVI/4; y.+ĝa salĝıl "doĝru yola ilet" XXXVI/4; y.+ıda XXX/2; y.+ımı XXXVI/5.
yolsuzyolsuz: XXXV/5, XXXVI/4.
yör-yürmek: y.-di XXXIII/6.
yulduzyıldız: XXXIII/4.
yüz yüz, suret: y.+ti XXXVII/4; y.+üm XXXVI/3.
Yūsuf< Ar. Hz. Yusuf. Hz. Ya' kub'un on iki oĝlundan biri: Y.-ı Ken'ân XXXVII/5.
zâhir< Ar. açık belli, meydanda: z. kıldı XXXVII/8.
zamân < Ar. zaman: şol z. XXXV/2.
zâr < Far. ağlama, inleme; dert: XXXII/9, XXXVI/8.
zerre< Ar. pek ufak parça, zerre: XXX/1, XXXII/10.
zıkr < Ar. Allah'ı adlarını söyleyerek anma: XXXII/10.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- AE1: Ali Emiri Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.), Kayıt Nu. : 16, (El Yazması).
- AE11 : Ali Emiri Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.), Kayıt Nu. : 17, (El Yazması).
- ARAT, Reşit Rahmeti, (1993). "Hakim Ata", *İslam Ansiklopedisi*, 5/1. Cilt, İstanbul. Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- ATALAY, Besim, (1940-1943). *Mahmud Kaşgari: Divanu Lugat-it-Türk Tercümesi I-III, Faksimile, Endeks*, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayını.
- AYDIN, Erhan, (1995). "Ahmed Yesevi Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi", *Bir*, sayı 3, İstanbul.
- BK: HAKKUL, İ. -S. Refiddin, (1991)., *Süleyman Bakırganıy: Bakırgan Kitabı*, Taşkent. (Hakkul-Refiddin 1991)
- DH: ERASLAN, Kemal, (1991). *Ahmed-i Yesevi: Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayını. (Eraslan 1991).
- ERASLAN, Kemal, (1989). "Ahmed-i Yesevi ve Divan-ı Hikmet", *Türk Edebiyatı*, (Yesevi Özel Sayısı) Ekim 1989, s. 13-14.
- ERASLAN, Kemal, (1996). *Alî-şîr Nevâyî, Nesâyimü'l-Maḥabbe min Şemâiyimî'l-Fütüvve, I Metin*, Ankara. (Eraslan 1996a)
- ERASLAN, Kemal, (1996). *Mevlana Safiyyü'd-din: Neseb-name Tercümesi*, İstanbul. (Eraslan 1996b)
- KAYA, Önal, (1998). "Süleyman Hakim Ata Bakırganı ve Şiirleri", *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, 8. Cilt, İstanbul 1998, s. 73-209. (Kaya 1998).
- KAYA, Önal, (2000). "Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları II, Kul Şerif'in İr Hubbi Destanı", *KÖK Araştırmalar II/1*, (Bahar 2000), Ankara, s. 135-185. (Kaya 2000a)
- KAYA, Önal, (2000). "Kul Süleyman'ın Kudek-namesi", *KÖK Araştırmalar II/2*, (Güz 2000), Ankara. s. 155-167. (Kaya 2000b).
- KÖPRÜLÜ, Fuad, (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. (Köprülü 1976).
- ORAZGULIYEV, S.-Gözel Amanguliyeva, (1995). *Gözli Ata*, Ruh. (Orazguliyev-Amanguliyeva 1995).
- ÖVEZOV, A., (1992). *Medinede Muhammet Türküstanda Hoca Ahmet Yesevi: Hikmetler*, Moskova.
- STEİNGASS, F. , A, (1975). *Comprehensive Persian-English dictionary*, (New Reprint), Beirut.
- Şeyh Süleyman Efendi (1299), *Divan-ı Belagat- Ünvan-ı Sultanü'l-Arifin Hoca Ahmed Yesevi*, İstanbul.

حکمت قل سلیمان خوارزمی رحمة اللہ علیہ
 جان ولدہ اللہ و پیام ذرہ یا زوق قال اللہ
 اہلش تو بروید اللہ من ایور من معاذ اللہ
 اللہ ایور تو فی حق بولیدہ بولغیل تو سنے
 اہلش تو ربو کیل سنے من ایور من معاذ اللہ
 اللہ دینک جانفہ رحمت تو دینک فی دنیا آفت
 اہلش تو قید طاعت من ایور من معاذ اللہ
 قل سلیمان دینک آتیم دوستلاریم نہ بولو خادم
 اہلش تو دنیا قدیم من ایور من معاذ اللہ
 حکمت قل سلیمان خوارزمی رحمة اللہ علیہ
 یرا تیلدوق یزدان اللہ غیاویم اللہ اللہ
 قیلیم تو بہ حقیقت ایتدیم اللہ اللہ اللہ
 یرا تیغان برقادروزی رکان رازوق اول

قیلیم تو به حقیقت ایتم ائمه الله هو
 یراتیلغان برقا در روزی برکان رازق اول
 یراتیلغان کیر اگیر خوشش ایتم الله هو
 سکر بهشت امداده سنگ او چون ای بنده
 انکار کرمک کیر اگیر خوشش ایتم الله هو
 فغنی بولسه کمر کانیز منیک دیدار ز کور کانیز
 دیدار کور کرمک کیر اگیر خوشش ایتم الله هو
 انشک اچره دلده ان بار حضور قصور غلمان با
 ایشک بولاک کیر اگیر خوشش ایتم الله هو
 طوبی یغلیج توبیده سالیب تورغین خورشید
 مقام بولاک کیر اگیر خوشش ایتم الله هو
 قیامت کون تور کانیز حله تونین کیکانیز
 براق منماک کیر اگیر خوشش ایتم الله هو

عاشقنارلی مشید ایلور اوچکان کلی
 اخلاص له بارخان عاشقنار پرایریش
 اول درویشی تاپسناک پانیک برسون
 شام سحر خدمت قیلب یور ماسوسن
 باسکان ایزین کوزک آلیس زناسین
 جام جهان نابولوب سیرلار کورکلی
 کور مادیم دیب منبیر سنیدن قفق سورتا
 نوظالب یک حلقه ایزده اوزین اورغالی
 غریب لارینک ایزین ایزلاب و پرایریش
 پیچر آخر زمان سنت لار سے
 بر اسیم غلیل الله طت لار سے
 فقیر سورتاق حق مصطفی عادت لاری
 فقیر سورتاق ایان برله بازار پرایریش

س فدرین کیلکان کتایبک سنان بولغانی قنیلک
 جو ایلیناک کیر ایز خوش ایتمالی الله الله هو
 آخر دده خطسک بار ایلین لهن دشمن بار
 اندین مان کیر ایز خوش ایتمالی الله الله هو
 قنیلک سیمان تو به قیلبی تو به قیلبی سکا قنیلک
 یقین بولمالک کیر ایز خوش ایتمالی الله الله هو
 حکمت سرور اولر اخواجه احمد یوسه رتته الله تعالی
 زمانه آخر بولر ایادوستلار
 تورلوک تورلوک بلالاری تو پرایریش
 اول بلالی اوزی سوکان درویشلار
 ایلیکن اچیب عابلاب تو ارایریش
 اول درویشن غریز باشق قنیلک بولی
 قنده بار ساتانیب بولمالس قنیلک قنیلک

طبعیم سنه و این حاجتیم نه روا قیبل
 قیل سلی سوزلادی ییزن جقدین کیزلادی
 سوزاق ییزدن انزلادی ککن ییدار کوسیم
 رحما ایلیق دینکدن سز امید لیک اللهم
 قولاییز سز کارواند که ایزتور کیز سارندک
 قولاییز که یوزوم لوق قولاییز اوزوم لوق
 حوق قیلغیل یازغاننی اولوغه سالیغیل
 باتیم قالدوننی کیدیم ضلوت توینی
 عشق منصورت کوردم جیم اوزر توم
 قیل سلی مونکلیغی مونکلیغی برله ایغلار
 یازلاق یغیل ییز بار جمل قیل نه اللهم

اولک او ییز قغور شکره زدن بر دونه لار قنی
 پیغمبریک یازلاق برده یاز قغانلار
 هنده قیلن یازغور سالیغور کیت قغور
 مکه ده یوز یای ایغالتا سوتد کوز قغور
 اوز نرسه شاه حضا ضیق ایخده ما تار
 عالمه ایلیق یازغور یای قغور کوز کوز
 لیکه دینانیک کلام صطفی نیک نلیسا
 طاهر قیلر کلامه قغور و اجدر نرسه
 حکم سز ایدر قیل حکیم قرآن نه یاز ایتی کرم
 اوزی جمل عقل سلیم نیک یازغور قغان